

Слађана Галушка
Основна школа „Свети Сава“ Београд
sladjanagaluska@gmail.com

Креативна библиотерапија у школској библиотеци

Појам библиотерапије

Књижевност је неисцрпан извор знања и спознаја о животу и у одређеним примерима помаже и при свладавању животних препрека или на њих упозорава. Сматра се да читање одређене литературе може изменити живот људи. У тим примерима, кад књижевност има неку врсту терапеутске улоге, можемо говорити о библиотерапији.

Ту посебну улогу књижевности препознају библиотекарски у старом веку када на улазу у библиотеке постављају натпис „лечилиште за душу“. Аристотел у делу „О песничкој уметности“ („Поетика“) говори о великом утицају књижевности на читаоце у оквиру дефиниције трагедије и уводи појам катарзе: „Трагедија је, дакле, подражавање озбиљне и завршене радње која има одређену величину, говором који је отмен и посебан за сваку врсту у појединим деловима, лицима која делају а не приповедају; а изазивањем сажаљења и страха врши прочишћење таквих афеката.“

Амерички психијатар Семјуел Кротерс први користи термин „библиотерапија“ 1916. у чланку „Литерарна клиника“ у часопису „Атлантик Мантлу“ где говори о методи приписивања одређене литературе пацијентима за потребе терапије: „Права улога књижевне критике није да пренесе суд о књизи, него да утврди стање читаоца. Какво је његово стање пре и после читања? Да ли је њему било боље или горе? Из мог угла гледања књига је литерарни лек дат ономе коме је потребан.“

Библиотерапија се у 20. веку развија у болницама као део психотерапије, а средином века интересовање за њу показују и библиотекарски. Америчко удружење библиотекара усваја 1966. дефиницију библиотерапије: „селекција материјала за читање као помоћног терапијског средства у медицини и психијатрији, такође, водича у решавању личних проблема кроз вођено читање“.

Седамдесетих година 20. века библиотекарка Реа Рубину тексту „Употреба библиотерапије у одговору на 1970-е“ каже да „библиотерапија обухвата различите области које промовишу лични раст кроз разговор о књижевности. Може се користити са нормалним грађанима који желе да нешто више науче о себи, као и са особама које су ментално или социјално неприлагођене и треба да промене своје понашање. Библиотерапија је библиотечки приступ јер се заснива на библиотечкој услузи, као и на принципима психологије и образовања одраслих.“

Са обзиром на то да библиотерапија да има широко поље деловања, у односу на учеснике, циљеве, поставке и водитеље, разликују се три типа: институционална, клиничка и развојна библиотерапија. Институционална и клиничка библиотерапија се спроводе у болничком окружењу, са групом учесника који имају емоционалне проблеме или проблеме у понашању, водитељи су психијатри, лекари или библиотекарски, а циљ је промена понашања учесника. Развојна библиотерапија се користи у раду са здравом популацијом као превентива стресних ситуација свакодневице. Циљ је да се промовише нормални развој и самоактуализација, или да се одржава ментално здравље. Проводи се, најчешће, у школама и библиотекама са групом деце или одраслих који желе да боље разумеју себе и своје проблеме. Програм осмишљава и води библиотекар или наставник, а то може бити и психолог или социјални радник.

Реа Рубин у истом тексту уводи разлику између традиционалне библиотерапије која се заснива на читању књига и креативне у којој учесници креирају књижевна дела: песме, кратке приче, дневничке белешке и сл. Говорећи о трендовима 80-их година 20. века ауторка указује да се као материјал за библиотерапију, осим књиге, може користити и филм.

Може се рећи да је основни принцип на ком се заснива библиотерапија – док читају, људи се идентификују са ликовима књижевног дела и проживљавају њихове емоције, ослобађајући истовремено своје емоције што доводи до промене у начину размишљања о себи и другима и доноси нове облике понашања.

У литератури се наводи да процес библиотерапије има четири фазе процеса: идентификацију, пројекцију, катарзу и увид.

Идентификација је фаза повезивања, поистовећивања са ликом из текста, са искуством или догађајем у причи.

Пројекција је процес при коме читалац себе и своја осећања пројектује у лик с којим се идентификовао и може да преиспитује своје поступке и вреднује их очима лика. Добија увид у различите животне ситуације и њихово разјашњење, а тиме и нова знања и вештине које може да примени у свом животу.

Катарза (појам преузет из Аристотелове „Поетике“) – доживљај емоционалног растерећења и олакшања кроз емоције лика са којим је извршен процес идентификације.

Увид – долажење до увида у личне проблеме, што може бити кључ за њихово решење.

Библиотерапија у школи

Школа је основно окружење у коме деца успостављају међусобни однос. У њој стичу знања из различитих области и уче да дефинишу своје циљеве и остваре их и разумеју себе и друге. У школи деца треба да се оспособе за рад, даље образовање и самостално учење и за самостално и одговорно доношење одлука које се односе на сопствени развој и будући живот. Циљеви образовања су и да деца развијају позитивне људске вредности, постигну пун интелектуални, емоционални, социјални, морални и физички развој, уважавају различите вредности и да се подстичу на изградњу сопственог система вредности и вредносних ставова који се темеље на начелима различитости и добробити за све, да развијају и негују другарство и пријатељство, усвоје вредности заједничког живота и буду одговорни за своје поступке.

Због свега тога важно је да се нађу у ситуацијама и доживе искуства која ће им омогућити да се суоче са проблемима и успешно их реше. Добра сарадња наставника и стручних сарадника доприноси да се брже одреде потребе деце и да им се пружи подршка у личном развоју и стицању сигурности у различитим областима живота. Један од начина на који се може одговорити на дечије потребе је библиотерапија. У школским условима библиотерапија (развојна, креативна) је комбинација читања и промишљања о прочитаном, разговор о књигама да би читалац сагледао одређену ситуацију на другачији начин, решио неки проблем, и/или унапредио лични раст и развој.

Кораци у процесу библиотерапије у школи (школској библиотеци) су:

1. Идентификација специфичних проблема са којима се деца сусрећу,
2. Селекција одговарајуће литературе која може да помогне у решавању проблема,

3. Имплементација – након читања текста деца промишљају о понашању ликова и ситуацијама у којима се налазе, пореде их са својим животом (наводе личне примере) и стичу нове увиде (закључке и поуке) који им помажу у проналажењу решења личних проблема,

4. Даље активности које обухватају разговор о делуи приказивање његовог садржаја из различитих углова што подразумева креативност, на пример кроз препричавање књижевног дела, драмско извођење по улогама, писање приказа, израду дневничких бележака јунака, писање писама, цртање илустрација итд.

Ове активности помажу ђацима да схвате да нису усамљени у суочавању са проблемима, да сви људи имају снаге и слабости и да постоје различити начини решавања дилема и доношења одлука о томе како ће поступити у одређеној ситуацији.

Водитељи библиотерапије у школи могу бити библиотекар, наставници, психолози. Као литература се могу користити песме, приче, бајке, романи, али и филмови и други материјали коју могу бити тема разговора и извор стицања одговарајућих знања и закључак.

Школски библиотекар и библиотерапија у Србији

Школски библиотекар својим радом доприноси остварењу циљева и задатака рада школе. Он учествује у остваривању програма наставе и учења за све предмете, али у свом раду највише сарађује са учитељима и наставницима српског језика и књижевности у подстицању деце на читање и развијању читалачке и медијске писмености и креативности. Од 2018. уводе се у Србији нови наставни програми чија је главна одлика учење усмерено на исходе, пројектна настава и већа примена ИКТ-а. Оствареност исхода води ка развијању компетенција (кључних, предметних и међупредметних). Уведени су нови наслови у лектири.

Програм за седми разред који важи од 2020/2021. предвиђа да ученици развијају читалачке компетенције, стичу основна знања о медијској писмености и науче како функционално да повезују садржаје предметних области. Један од циљева обраде дела у оквиру лектире је навикавање ученика да своје утиске, ставове и судове о књижевном делу подробније доказују чињеницама из самога текста и тако се оспособљавају за самосталан исказ, истраживачку делатност и заузимање критичких ставова.

Такође, треба их подстицати да свет књижевног дела доведу у везу са сопственим искуством, размишљањима и светом у којем живе. (Исти су циљеви и у програмима за пети, шести и осми разред по којима се сада ради.) У свим разредима обрада књижевног дела треба да буде повезана са решавањем проблемских питања подстакнутих текстом и уметничким доживљавањем. На тај начин стимулише се ученичка радозналост, свесна активност и истраживачка делатност.

Библиотерапија као метод рада може се применити управо у остваривању ових задатака.

Библиотерапија и Оштро Перце

Пројекат „Оштро Перце“ повезује програм рада школског библиотекара са школским програмом. Током пројекта ученици читају одређена књижевна дела, одабрана баш зато што су литература за подстицање личног развоја деце или могу бити одговор на проблеме деце у одређеном узрасту (нека су и у програму за Српски језик и књижевност), о њима разговарају са наставницима и библиотекарима, а у даљим активностима приказују њихов садржај из различитих углова – пишу приказе књига и филмова насталих по њима, али и своје приче и бајке, цртају, глуме, израђују трејлере за књиге... Ове активности, засноване на читању и интерпретацији књижевних дела, иако нису назване библиотерапијом, управо су пример примене креативне библиотерапије као методе рада. Тај назив је изостао јер се оне реализују у сарадњи библиотекара и наставника током дужег периода и често као часови тематске и пројектне наставе. Ефекти пројекта као што су успешни тимски рад и сарадња са вршњацима током заједничког рада, побољшање социјалних вештина и емоционалне писмености ученика, указују на остваривање циља библиотерапије – побољшање психолошког благостања. Коришћењем литературе (прича, романа, филмова рађених на основу књига) ученици се идентификују са ликовима, доживљавају емоционалну катарзу и стичу увид у сопствена животна искуства.

У десет сезона пројекта „Оштро Перце“ учествовало је 40 школа из Србије и стотину библиотекара и наставника. Иако су сви користили библиотерапију у раду, сам термин није коришћен – уместо њега употребљени су термини у складу са документима у области просвете где се истичу методе активног учења, развијање међупредметних компетенција, стваралаштво и сл.

Оштро Перце 2021/2022.

Аутори пројекта „Оштро Перце“ у програму активности за 2021/2022. годину уводе библиотерапију као метод рада са децом на подстицању читања и развијања креативности.

Ове активности ће имати два сегмента:

1. Читање књига и разговор о њима, препознавање личних проблема и проналажење начина да се они реше,
2. Креативно писање – учење о елементима добре приче и самостално стваралаштво.

Креативно писање

Креативност је стварање нечег новог и вредног коришћењем маште, било да је то уметничко дело, ново решење неког проблема, направа или нови метод рада. Овај термин обично се односи на богатство идеја и оригиналност размишљања, али и на практичност рада. Креативно писање је претварање осећања и мисли у речи – стваралачки рад писаног изражавања. Једну од дефиниција дали су амерички наставници енглеског језика Пол Вити и Лу Лабрант:

Креативно писање обично представља „композицију било које врсте писања, у било ком тренутку, а која је примарно у функцији

- потребе да се забележи неко непоновљиво и значајно искуство,
- потребе да се то искуство подели са другим људима,
- потребе да се слободно лично изражавамо, што је у функцији менталног и физичког здравља“.

У оквиру активности креативног писања изучавају се вештине језичког изражавања и стварања писаних композиција. Ученици развијају стил изражавања и уче да креирају и вреднују писмено изражавање, које може да буде у различим формама: поезија, кратка прича, бајка, есеј.

Данас се често користи и термин причање прича (сторителлинг) чији је циљ слање поруке одређеној публици, било да су то приче које причамо да забавимо саговорника или пренесемо одређено знање, или је то бајка, сценарио за филм, текст на блогу или маркетиншка кампања.

Сет Годин, један од најзначајнијих савремених бизнис филозофа, каже: „Људи не купују ствари и услуге. Они купују емоције, приче и магију.“ Причање прича нам помаже

да замислимо њене јунаке (а можда и себе као једног од њих), њихово окружење, свакодневни живот и интересантне догађаје који су променили њихов живот. Циљ је да будућем слушаоцу или читаоцу понудимо причу која ће му помоћи да препозна своје проблеме и схвати да постоје различити начини решавања дилема и доношења одлука о томе како ће поступити у одређеној ситуацији. У реклами прича треба да наведе потрошача да купи одређени производ. Људи се препознају у њој и на основу онога што прича поручује, граде емотивни однос према приповедачу, односно неком бренду.

Без обзира за коју прилику пишемо, за добру причу потребни су:

* Главни јунак који наводи гледаоца или слушаоца да се емоционално укључи у причу, да се идентификује са њим,

* Изазов – ситуација у којој се јунак налази пред одређеном препреком, изазовом, жељом,

* Решење које је у складу са вредностима и поруком коју желите да пошаљете.

Нема добре приче без доброг почетка, заплета и расплета. Главни јунак на почетку живи свој обични живот. Појављује се његов противник или проблем, неизвесност расте, радња се пење до врхунца. Онда, изненада, главни јунак учини нешто ефектно, неочекивано и проблем је решен. Он поново свој живот (и живот других) доводи у равнотежу. Његове авантуре шаљу јасну и јаку поруку – уче нас како можемо да променимо свој живот, поглед на свет и однос према људима.

Литература:

1. Crothers, Samuel McChord. "A Literary Clinic", *The Atlantic Monthly* (1916), <https://www.unz.com/print/AtlanticMonthly-1916sep-00291/?View=PDF>

2. Rubin, Rhea J. "Uses of Bibliotherapy in Response to the 1970s", *Library trends* (1979), <https://core.ac.uk/download/pdf/4816412.pdf>

3. Sever, Dijana., "Biblioterapija: primjeri dobre prakse u hrvatskoj i svijetu", Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2015, <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/6085/1/Biblioterapija.pdf>

4. Witty, Paul and and Lou Labrant. "Teaching the people's language", New York Philadelphia, Hinds, Hayden & Eldredge, inc. 1946, https://archive.org/stream/teachingpeoplesl00witt/teachingpeoplesl00witt_djvu.txt